

JAHON ADABIYOTIDA UYG'ONISH DAVRI ADABIYOTI

Xusanboyeva Dilshoda Choriyor qizi ¹¹ Qo'qon universiteti Andijon filiyali

ijtimoiy gumanitar fanlar fakulteti

MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 26.04.2025

Revised: 27.04.2025

Accepted: 28.04.2025

KALIT SO'ZLAR:

Uyg'onish davri,
adabiyot, gumanist,
muhabbat, tabiat,
she'riyat, klassika

Ushbu maqolada jahon adabiyotida uyg'onish davrining vujudga kelishi va adabiyot namoyandalari haqida qayd etilgan. Uyg'onish adabiyotining asosiy xususiyatlari, shakllari va muhim vakillari haqida quyida kengroq ma'lumot berilgan.

KIRISH. Uyg'onish davri, ya'ni Renessans davri (XIV-XVII asrlar) Yevropaning madaniy va adabiy hayotida muhim o'rin tutgan davrdir. Bu davrda insoniyat o'zining ruhiy va ilmiy salohiyatini anglab, klassik yunon va rim madaniyatiga qaytish jarayonini boshdan kechirdi.

Uyg'onish davri deganda, madaniy-ma'rifiy va tafakkur yuksalishi davri tushunildi. Uyg'onish davri nafaqat san'atda o'zgarishlarni amalga oshiradi, balki jamiyatning boshqa sohalariga ham ta'sir ko'rsatadi. Feodalizm sharoitida shakllana boshlagan kapitalist munosabatlar G'arbiy Yevropada Renessans nomi bilan yuritiladigan bu harakat dastlab Italiyada (14-asrda) va ko'p o'tmay Yevropaning qolgan mamlakatlarida yuzaga keladi. Yevropa uyg'onish davri 14-asrning ikkinchi yarmidan boshlab 17-asrgacha davom etadi. Uyg'onish davrining buyuk namoyandalari inson shaxsini ulug'laydilar, ruh erkinligini yuqori qo'yadilar. Uyg'onish davri vakillari gumanistlar ham deb atalgan. Gumanistlar antik adabiyotga hurmat bilan qaragan. Ular yunon va rim adabiyotiga yuqori baho berganlar. Uyg'onishning boshlanishi Italiyada namoyon bo'ldi, uning ilk yirik vakili Dante

hisoblanadi. Keyinchalik Petrarka she'rlari, Bokachcho hikoyalarida bu davrga xos asosiy belgilar—mavhum ramziy obrazlar o'rnini realistik obrazlar egallashi, voqelikni asliga muvofiq tasvirlashga intilish kabilar ko'zga tashlanadi. Uyg'onish davri o'zlarini ifoda etishning yangi usullari paydo bo'lgan davr edi. Ularning biri lirik she'riyat edi, unda o'ta sezgirlik ajralib turadi. Asosiy mavzular sevgi va muallifning hissiyotlari edi. Odatda bu shoirlar sonetlardan foydalanishni afzal ko'rgan.

Uyg'onish davri adabiyotining asosiy mavzusi bu—sevgi. Unda o'sha tuyg'u tan va qalb go'zalligini madh etadi. Ushbu mavzudagi eng muhim asarlardan biri "Romeo va Julieta", unda Shekspir imkonsiz muhabbat va unga hamroh bo'lgan fojia bilan shug'ullanadi.

Uyg'onish davri adabiyotida tabiat manzarasini tasvirlash ham yangi ma'no kasb etadi. Bunday manzara Dante ijodidagi singari shoirning ruhiy holatini simvallashtirmaydi, balki o'zining cheksiz go'zalligi bilan inson his-tuyg'usini qo'zg'atuvchi va unga orom beruvchi manbaga aylanadi. Petrarkaning sonetlari, Bokachcho hikoyalari shunday ruh bilan sug'o'rilganidan asarlardir. The locus amoenus u jannat va idealizatsiya qilingan tabiiy muhitni nazarda tutadigan adabiy mavzu sifatida aniqlanadi. Uyg'onish davri adabiyoti kamolot ramzi sifatida taqdim etilgan tabiatiga katta ahamiyat beradi. Ushbu sozlamalar she'riyat da va sevgi bilan bog'liq asarlardan keng tarqalgan.

Uyg'onish davri adabiyoti namoyandalari. Dante Aligberi (1205-1284). Renessansning jarchisi, Florensiyada eski dvoryan urug'iga mansub oilada tug'iladi. Dante ijodini she'rlar yozishdan boshlagan. Arab faylasufi ibn Rushdning ta'limotidan ta'sirlangan. 13-asr italyan lirikasiga lotin adabiyoti bilan bir qatorda arab she'r tuzilishi ham ta'sir etgan. Dante ijodida ham buni kuzatish mumkin. Uning eng yaxshi she'rlari "Yangi hayot" to'plamidan joy olgan. "Ilohiy komediya" Dante ijodining cho'qqisi hisoblanadi. Adib o'z asarini dastlab "Komediya" deb atagan. Yozuvchi vafotidan keyin "Ilohiy" so'zi qo'shishgan. Italiya Uyg'onish adabiyotining ikkinchi yirik vakili Jovanni Bokachcho (1313- 1375) olim va adib bo'lib novella janrining yuqori bosqichga ko'turadi. Bokachcho Parijda tug'iladi, onasi vafot etgach u Italiyaga olib ketiladi. Bokachcho Florensiya va Nepalda o'sib-ulg'ayadi. Bokachchoning eng muhim asari "Dekameron" hikoyalar to'plamidir. "Dekameron" da yuzta novella bor. Ular ma'lum tartibda joylashtirilgan, novellalarning biri ikkinchisiga maxsus ulovchi hikoyalar vositasi bilan bog'lanadi. Bunday adabiy usul qadimgi sharq ("Ming bir kecha") va antik ("Metamorfozalar") adabiyotida ham qo'llangan. Uilyam Shekspir. Ehtimol, adabiyot tarixidagi eng taniqli muallif. Uning pyesalari universal mavzusi tufayli butun dunyoda

namoyish etilgan. U Uygʻonish davrining eng yirik vakillaridan biridir. Shekspir ijodini sheʼRiyadda boshlangan. Uning ikki dostoni “Venera va Adonis” hamda “Lukresiya” oʻz davrida mashhur boʻlgan. Buyuk dramaturg, ayniqsa, sonet janrida shuhrat qozongan. Sonet Italiyada vujudga kelgan janr boʻlib, 14 satrdan iborat boʻlishi kerak. Ingliz soneti 4 va oxirgi 2 satrdan iborat. Shekspir oddiy Ingliz soneti shakliga chuqur mazmun singdirdi. Uning 152 ta soneti mavjud boʻlib, 126 tasi shoirning doʻstiga 28 tasi qorasoch ayolga bagʻishlangan.⁵ Shekspir ijodining choʻqqisi uning besh tragediyasi: “Romeo va Julieta”, “Gamlet”, “Otello”, “Qirol Lir” va “Makbet” hisoblanadi. Molyer (1622-1673). Molyer nomi bilan tanilgan Jan Batist Pokelen fransuz dramaturgidir. Uning asarlari voqelikni satirik uslubda aks ettirish bilan ajralib turadi. Ushbu muallif tomonidan yaratilgan obrazlar oʻsha davr tomoshabinlari tomonidan osongina tanib olindi, chunki ular fransuz jamiyatidagi umumiy shaxslarning karikaturalar edi. Erasmus rotterdamlik. Erasmus Uygʻonish davrining taniqli mualliflaridan biri edi. Gollandiyada tugʻilgan, u gumanizmning buyuk izdoshlarining biri hisoblanadi. Uning “Maqollar kitobi”, “Oilaviy suhbatlar” va “Ovsar xonim maqtovi” kabi asarlari Uygʻonish davriga oʻz hissasini qoʻshdi.

Uygʻonish davri adabiyotining xususiyatlari

Insonparvarlik: Uygʻonish adabiyotida insonning oʻziga xosligi, uning hissiyotlari, fikrlari va tajribalari markazga qoʻyilgan. Insonparvarlik gʻoyasi bu davrda keng tarqalgan boʻlib, insoniyatning erkinligi va ijodkorligi eʼtiborga olinadi.

Tabiatga qiziqish: Bu davrda tabiatga boʻlgan qiziqish oshdi. Adabiyotda tabiat tasvirlari koʻp uchraydi va tabiat inson ruhiyatini ifodalashda muhim ahamiyatga ega.

Klassik anʼanalar: Yunon va rim adabiyoti Uygʻonish asarlariga kuchli taʼsir koʻrsatdi. Poetik shakllar, dramatik struktura va retorik uslublar yangilandi.

Uygʻonish adabiyotining shakllari

Dramatik asarlar: Uygʻonish davri teatr sanʼatining rivojlanishi bilan ajralib turadi. Buyuk dramaturglar – William Shakespeare, Lope de Vega kabi shaxslar sahnaga yangi hayot olib keldilar.

Sheʼr: Sheʼriyat bu davrda katta ahamiyat kasb etdi. Petrarka kabi shoirlar oʻzlarining lirik asarlari bilan inson his-tuygʻularini ifodalashda ustunlik koʻrsatdilar.

Proza: Roman janri ham rivojlandi. Boshqa adabiy janrlarga qaraganda roman koʻproq ijtimoiy masalalarni yoritishga intildi.

Xulosa qilib aytadigan boʻlsak, Uygʻonish davri Italiyada boshlanib butun Yevropaga tarqaladigan. Bu davrda sanʼat, madaniyat, adabiyot sohalarida sezilarli darajada oʻsish kuzatiladi. Bu davrning yanada gullab yashnashi Dante, Bokachcho, Shekspir,

Molyer va Erasmus kabi adiblar o'zlarining asarlari bilan juda katta hissalarini qo'shadilar. Uyg'onish davri adabiyoti faqatgina badiiy ijod emas, balki jamiyatning ruhiy holatini aks ettiruvchi kuchli vositadir. Bu davrda yaratilgan asarlar nafaqat o'sha zamon uchun, balki bugungi kunga ham tegishlidir; ular inson haqidagi fikrlash tarzimizni chuqurlashtiradi va bizni yanada bilimdon qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Chet el adabiyoti tarixi. Namunaviy dastur va Ishchi dastur. 2004,T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2004.
2. Encyclopedia.com. Uyg'onish davri adabiyoti. Entsiklopediya. Com saytidan olindi.
3. English Post. Uyg'onish davri adabiyoti uchun qo'llanma. English post saytidan olingan.
4. F. Sulaymonova. Sharq va G'arb. T.: O'zbekiston. 1999.

